Soome-Eesti Sõnaraamat (Tall., 1911), Saksa-Eesti Sõnaraamat (Tall., 1913), Sistematikaline Eesti-Vene Sõnaraamat (Tall., 1925). Peale selle on N avaldanud hulga kirjutisi ja raamatuid mitmelt alalt, mõned populaarteaduslikud raamatukesed, rea algupäraseid jutukesi ja luuletusi ajalehis ja kalendreis ning tõlkinud välismaa kirjandust (H. Sienkievicz, M. Jókai, A. Järnefelt j. t.) A. 1926 ilmus Tallinnas rea lugulaule sisaldav »M. Neumanni luuletuste kogu I« (mille kaantel m. s. leidub N.-i kirjatööde üksikasjaline loend). — N.-i tööd, nii sõnaraamatud kui teised, samuti luuletused, peavad silmas vähenõudlikke tarvitajaid ja on ainult sellastena teatava tähendusega.

Isikl. j. m. saadud andmed; Hermann, E. kirj. ajal., 512. *T.*

NEUMANN, Wilhelm, arhitekt ja kunstiajaloolane, sünd. 5. X 1849 ukj. Grevermühlenis Meklenburgis kaupmehe pojana, oli sunnitud 14-aastasena koolist lahkuma vanemate Kreuzburgi siirdumise tagajärjel, kuhu isa asus raudtee teenistusse. N., kes juba koolis oli avaldanud joonistamiskalduvusi, sai samuti hoolimata oma noorusest joonestaja koha raudtee tehnika-büroos ja tõusis viimaks iseõppimise teel oma haridust täiendades raudtee-arhitektiks, kogus teadmisi ka rohkeil reisidel ja omandas a. 1875 Peterburi kunstide akadeemias eksami õiendamise järgi vabakunstniku astme. Aa. 1878—95 teotses N. Daugavpilsi (Dünaburgi) linnaarhitektina, andudes selle kõrval ajaloolistele ja kunstiajaloolistele uurimustele. Mõningate vähemate tööde järel »Balt. Monatschrift'is« avaldas ta teose »Grundriss einer Geschichte der bildenden Künste u. des Kunstgewerbes in Liv-, Est- u. Kurland« (Tallinna, 1887). Selle ja teiste vaheajal ilmunud teoste põhjal omandas N. a. 1892 Leipzigi ülikoolis *dr. phil.* astme. A. 1895 siirdus ta Riiga, kus tema hooleks usaldati Toomi restaureerimistööd ja kus ta oma otsese arhitektikutse kõrval teotses edukalt kunsti- ja kultuurajaloolasena, leides selleks palju ergutust Riia Aj. ja Muins. S.-i ringkonnis. Aa. 1903–05 ehitas ta Riia kunstimuuseumi, mille direktoriks ta oli kuni oma surmani 6. III 1919 Riias. — N.-i tegevus Balti kunstiajaloo alal on teedrajava tähendusega. Tema rohked tööd, milledes ta korduvalt juhib tähelepanu balti kunsti lähedaile kokkupuuteile Kirde-Saksamaa kunstiga, käsitlevad arhitektuuri, maalikunsti, skulptuuri, kunstkäsitöö ja kultuuri-ajaloo alasid. Neist mainitagu: Werke mittelalterl. Holzplastik u. Malerei in Liv- u. Estland (Lüübek, 1892), Das mittelalterl. Riga (Berliin, 1892), K. A. Senff, ein balt. Kupferstecher (Tallinna, 1895), Balt. Maler u. Bildhauer d. XIX Jahrh. (Riia, 1902), Geschichte u. Kunstdenkmäler d. Stadt Reval, I–II (Tall., 1904, välja antud koos E. v. Nottbeck'iga), Lexikon balt. Künstler (Riia, 1908), Riga u. Reval (Leipzig, 1908), Merkbüchlein f. Denkmalpflege auf d. Lande (Riia, 1911), Der Dom zu St. Marien in Riga (Riia, 1912), Aus alter Zeit (Riia, 1913). Peale selle avaldas N. hulga artikleid ajakirjades ja ajalehtedes ja on koostanud rea Riia kunstinäituste katalooge. Käsikirjas on temalt säilinud teos »Literatur u. Kunst in Liv-, Est- u. Kurland währ. d. XIX Jahrh.«, millest katked avaldatud ajakirjas »Balt. Blätter f. allg. kulturelle Fragen« (nr. 5/6, Riia, 1926).

N.-i »Lebenserinnerungen« (käsikirjas) j. m. saadud andmed. *B. H.*

NEUS, Alexander Heinrich, folklorist ja luuletaja, sünd. 26. XII 1795 Tallinnas Saksist sisserännanud maalri ja joonistuseõpetaja pojana, õppis aa. 1814—17 Tartu ülikoolis usuteadust, teotsedes samal ajal filosoofiliste ja keeleteaduslikkude küsimustega, oli siis paar a. koduõpetajaks, valiti a. 1820 Paldiski kreiskooli asetäitjaks inspektoriks ning õpetajaks ja siirdus 1821. a Haapsalu kreiskooli inspektoriks. Hoolsa tööga suutis N. tema juhatuse all oleva kooli tõsta heale järjele, kuid, põdenud alates a 1835 rasket silmahaigust, vabastati ta 1841. a. lõpul kahaneva nägemisvõime tagajärjel ametist ja asus pensioneerituna elama Tallinna, kus ta pühendus peamiselt eesti rahvalaulude uurimisele ja oli m. s. tegev Eestimaa Kirjanduse Seltsi asutamisel (1842). Pimedana ja kurdina suri N. 10. II 1876 Tallinnas. — N.-i kirjanduslik tegevus on õige laiaulatuslik. Pedagoogiliselt alalt avaldas ta »Zur deutschen Sprachlehre« (1824). Samuti tõlkis ta Tacitus'e *Germania* saksa keelde (ilm. Tallinnas, 1826). N.-i väljaantud »Inländischer Dichtergarten« (Tall., 1828–30) sisaldab ka väljaandjalt endalt peamiselt lüürilis-sentimentaalset laadi luuletusi, samuti leidub N.-i luuletusi »Inland'is« ja mujal. Tutvumine rootsi kirjandusega annab N.-ile tõuke P. D. A. Atterbom'i romantilis-dramaatilise luuleteose »Lycksalighetens ö« tõlkimiseks, mis ilmus tiitliga »Die Insel der Glückseligkeit« (I–II, Leipzig, 1831—33). N.-i elutööks tuleb siiski pidada teotsemist eesti rahvaluule alal. Kui senine eesti sõnalise vanavara kogumine ja fikseerimine osutus peaasjalikult võitluseks tema vastu, siis on N. esimesena suutnud põhjalikumalt süveneda eesti rahvaluule iseloomu ja olemusse. Juba Haapsalus olles on N. eesti rahvalaule saksa keelde tõlkinud. Esimesed neist ilmuvad 1835. a. perioodilises väljaandes »Dorpater Jahrbücher« ühes sisse-

Eesti biograafiline leksikon, 1926-1929, lk. 333